

FİLOLOGİYA

UOT 81

ARXAİZMLƏRİN ÜSLUBİ İMKANLARI

Rəvanə QASIMOVA*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 12 sentyabr 2022; çapa qəbul edilmişdir: 13 oktyabr 2022; online-da çap edilmişdir: 30 dekabr 2022

Received: 12th of September, 2022; accepted: 13th of October, 2022; published online: 30th of December, 2022

Açar sözlər: *üslub, üslubiyyat, leksika, arxaizmlər, tarixizmlər, orta əsrlər, lüğət tərkibi, ədəbi dil, üslubi çalarlar*

Giriş

Məlumdur ki, “arxaizm” sözünün mənası “qədim” anlamına gələn yunan mənşəli “archaios” sözüdür. Arxaizmlər dövrün dil xüsusiyyətlərini dolğun əks etdirmək, *tən-tənə* çaları yaratmaq üçün istifadə olunur. Həsərət Həsənov yazır: “*Müasir ünsiyyət üçün arxaikləşmiş türk mənşəli sözlər XIII-XIV, XV-XVI əsrlərdə ədəbi dilimiz üçün fəal vahidlər sayılırdı*” (4, 259).

Dilimizin lüğət tərkibi olduqca rəngarəngdir. Dil ictimai hadisədir, buna görə də ictimai mühitin, siyasi əlaqələrin dəyişməsi, həmçinin elm, texnika və mədəniyyətin inkişafını özündə labüd edir. Və bu zaman, təbii ki, köhnə sözlər və yeni sözlər arasında rəqabət gedir. Nəticədə köhnəlmiş məfhumlar aradan çıxır və öz yerini yeni məfhumlara verir. Bu dəyişiklik özünü dilin leksikasında tapır. Leksikanın dəyişməsi bu proseslərin qarşılıqlı gətməsi, yeni sözlərin əlavəsi, zənginləşməsi ilə bağlıdır. Dildən sözün çıxması, yeni sözün gəlməsi, möhkəmlənməsi uzun prosesdir. Dilin lüğət fondunda müşahidə olunan dəyişiklik ancaq yeni sözlərin əmələ gəlməsi ilə nəticələnmiş, həm də köhnəlmiş sözlərin yox olması prosesi baş verir.

Üslub və üslubiyyat anlayışına nəzər salaq. Dilçilikdə üslublardan və bu üslublara əsasını təşkil edən ifadəlilik vasitələrinin sistemindən bəhs edən müstəqil bir elm sahəsi vardır ki, bu da *üslubiyyat* adlanır. Ədəbi dilin hamı tərəfindən qəbul edilmiş *normaları* vardır və dilçiliyin bir sıra sahələri bu normaları dilin ümumi qayda və qanunlarının hər-tərəfli öyrənilməsinə əsasən aydınlaşdırır. Üslubiyyat isə bu normaların həm *müstəqil*, həm də *şərti* məqsədəuyğunluq əsasında istifadə edilməsi mümkün olan variantlarını müəyyənləşdirir və tədqiq edir. Buna görə də üslubiyyat dilçiliyin başqa sahələrindən, xüsusən fonetika, leksikologiya, qrammatikadan məqsədəuyğunluq baxımından istifadənin yollarını müəyyənləşdirir. Əgər fonetika səs sistemini, leksika söz xəzinəsini, qrammatika, nitq hissələri, söz birləşmələri və cümlə növlərini araşdırırsa, üslubiyyat bu sahələrin hər biri ilə bağlıdır, hamısının ayrı-ayrılıqda üslubi xarakterini və imkanlarını öyrənir. Üslubiyyatda dil vahidlərinin məqsədəuyğunluq əsasında seçilməsi əsas şərt hesab olunur. Dil vahidlərinin belə məqsədlər baxımından daha əlverişli olanlarını seçmək üçün sinonim sözlərdən

* magistrant, Bakı Avrasiya Universiteti
e-mail: alirevis23@gmail.com

istifadə etmək lazımdır. Belə qayda və prinsiplər üslubiyyatda öyrənilir. Cəmiyyətin müxtəlif sahələrində dil eyni səviyyədə istifadə olunmur. Həmin sahələrin tələbinə uyğun dil vahidləri seçilir. Bu cəhətə görə də müxtəlif üslublar yaranır.

1. Arxaizmlərin üslubi çalarları

Arxaik sözlər müxtəlif üslubi çalarlığa malikdir və üslubi məqsədə uyğun olaraq müxtəlif üslublarda, rəngarəng məqamlarda istifadə oluna bilər. 1. Arxaik sözlər tarixilik çalarlığı üçün və ya tarixilik dəqiqliyi üçün həm elmi üslubda, həm publisist üslubda, həm də bədii üslubda istifadə oluna bilər. Elmi üslubda tarixiliyin dəqiq anlaşılması üçün həm bir söz kimi, həm də sinonimi olmayan bir termin kimi arxaik sözlərdən xüsusən tarix kitablarında bu və ya digər dövr haqqında verilən bəhslərdə istifadə olunur və hətta belə sözlərdən istifadəsiz keçinmək də olmaz.

Arxaik sözlərin üslubi çalarlarından bəhs edərkən bəzi üslubiyyatçılar arxaik sözləri iki qrupa bölürlər: ifadə etdiyi əşya və hadisələrin aradan çıxması ilə arxaikləşən sözləri tarixilik çalarlıqlı sözlər, digər səbəblərlə əlaqədar olaraq arxaikləşən sözləri isə ümum-arxaik sözlər hesab edirlər. Həm də belə bölgünü əsas adlandırmaq məqsədlə iddia edirlər ki, guya, birinci qrupa mənsub olan sözlərdən tarixilik çalarlığı üçün istifadə etmək mümkündür, digər arxaik sözlərdən belə bir məqsədlə üslubi vasitə kimi istifadə etmək olmaz.

Qızqayıt Mustafayeva qeyd edir: *“Arxaik sözləri üslubi istifadə imkanları baxımından diqqətlə yoxladıqda aydın olur ki, arxaik sözlərin belə qruplaşdırılması o qədər də əsaslı deyildir və ümumiyyətlə, belə qruplaşmaya ehtiyac da yoxdur. Çünki arxaik sözlərin, demək olar ki, hamısından bu və ya digər üslubi çalarlıqda istifadə etmək mümkündür”* (8, 123). Elə arxaik sözlər ola bilər ki, bu gün, məsələn, tarixilik çalarlığı üçün istifadə edilməsin, ancaq zərurət ola bilər ki, əvvəllər tarixilik çalarlığından məhrum kimi görünən belə bir arxaik söz tarixilik çalarlığı vermək üçün ən əlverişli bir vasitə kimi istifadə edilsin. Deməli, arxaik sözlərin hamısı əslidir və qeyri-əslə arxaik söz ola bilmədiyi kimi, hər bir arxaik söz də gec-tez, az-çox bu və ya digər dərəcədə üslubiləşə bilər. Buna görə də arxaik sözləri əslə və üslubiləşmiş olmaq üzrə iki qrupa ayırmaq da düzgün hesab olunmur.

Azərbaycan yazıçı və şairlərinin dilində dilimizin leksik tərkibinin bütün qatları demək olar ki, zəngin və çoxcəhətli müşahidə olunur. Bu baxımdan işləkliyi fəal olmayan kateqoriyaları da yaradıcılıqda müşahidə etmək imkanı yaranır. Bu zənginlik bizə köhnəlmiş sözlərin bu günümüzdə mənasının daralması və genişlənməsini materiallarla müqayisəsini reallaşdırmağa əsaslı əyani vasitədir. Tədqiqatlar göstərir ki, Füzulinin ümum-xalq zəmində yaratdığı sənət əsərlərinin lüğəti hər sözü məqamında işlətmək baxımından xüsusilə fərqlənir. Şairin söz xəzinəsindəki bir sıra sözlərə bu gün də təsadüf olunur. Bir hissəsinin isə fəallıq dairəsi daralmış, unudulmuş və ya dialekt və şivələrdə müəyyən mənada mühafizə olunmaqdadır. Füzulinin leksikasının bu kateqoriyasını tam arxaik leksika və nisbi arxaik leksika kimi də qruplaşdırmaq olar.

Köhnəlmə prosesi təkcə *bədii* üslubda yox, digər üslublarda da müşahidə olunur. Belə ki, bəzən bu və ya digər söz cəmiyyətin, dilin müəyyən inkişaf mərhələsində mövcud tələbləri ödəmir və yenisi ilə əvəz olunur. *“Məsələn, bir müddət dilimizdəki danışq səsləri **səsl**, **səssiz** adı altında öyrənilirdi. Lakin həmin terminlərin danışq səslərinin mahiyyətini dəqiq ifadə etmədiyi məlum olduqdan sonra onlar **sait** və **samit** terminləri ilə əvəz olundu”* (7, 312).

2. Bədii əsərlərdə arxaizmlər

Tədqiqat işimizin əsas obyektinə orta əsrlər, dəqiq desək, XIII-XVI əsrlər olduğu üçün bu əsrlərdə yaşayıb yaratmış söz sənətkarlarının yaradıcılıq nümunələri üzərində araşdırma aparmağı məqsədəuyğun sayırıq. Bu dövr ədəbi nümunələri leksikası bu və digər

şəkildə işlənmişdir. Bədii nümunələrdə bu və ya digər şəkildə arxaizmlərə rast gəlinir. Ancaq arxaizm məsələsinə epizodik yanaşılmışdır.

*Başımdan getmədi hərgiz səninlən içdigim badə,
Nə badə? Badeyi-məsti. Nə məsti? Məstiyi-sağər. (7, 173)*

İzzəddin Həsənoğlunun “*Apardı könümünü*” qəzəlindən olan bu beytdə **hərgiz** sözünün işləndiyini görürük. Bu söz mənə etibarlı ilə **heç vaxt, əsla** mənasındadır, müasir dilimizdə **hərgiz** ədatı ümumişlək deyildir. Quruluşuna görə sadədir, nitq hissəsi olaraq zaman zərfidir. Hazırda həmin sözə yalnız bədii ədəbiyyat nümunələrində rast gəlmək olur. Bu söz leksik-semantik mənasını saxlamış, lakin fonetik quruluşu dəyişmiş, yəni fonetik arxaizm olaraq passiv fondumuza daxil olmuşdur.

Elə həmin beytdə işlənmiş “**səninlən**” sözü iki nitq hissəsindən ibarətdir (sənin yiyəlik halda olan əvəzləndirən və ilə qoşmasından). XIII əsr üçün bu qoşmanın **-lən²** formasında işlənməsi bu və digər əsərlərdə aydın şəkildə görünür. Ancaq həmin qoşma semantik olaraq birgəliyi bildirsə də, müasir dilimizdə sözə bitişik **-la²** formasında yazılır. Tələffüz şəkli isə (**-nan²**) formasındadır.

“*İçdigim*” sözünün tərkibində olan təsriflənməyən feil formasının şəkilsizliyi **-digim⁴** bildiyimiz kimi iki hissədən ibarətdir: **dığ⁴ + ım⁴** mənsubiyyət şəkilsizliyi. Bu feili sifət şəkilsizliyi müasir dilimizdə **-dıq⁴+ım⁴** formadadır, müvafiq sait dəyişkənliyi zamanı **-dıgım, -diyim, -duğum, -düyüm** formalarında sözə artırılır. Yəni müasir dilimizdə həmin beytdəki “*İçdigim*” sözü “*İçdiyim*” formasında yazılır.

Araşdırmalar göstərir ki, *ayıtmaq, sayru, duş, dün, tün, varmaq, irmek, suç, çin, əsrük* və s. sözlərin əksəriyyəti “*Dədə Qorqud*” dastanında, eləcə də Bührhanəddin, Nəsimi şeirlərində işlənmişdir. Deməli, onların *arxaikləşməsi* daha sonrakı dövrlərlə bağlıdır. Dili sadə və daha çox “*Kitabi-Dədə Qorqud*” dastanlarının dilinə yaxın olan “*Dastani-Əhməd Hərəmi*” abidəsi XIV əsrə aid yazılı abidədir. Bu əsərin leksik fondu, qeyd etdiyimiz kimi, “*Kitabi-Dədə Qorqud*”la səsləşir. Məsələn, *Çavi tolmuş idi eller تمامی; Doqquz kişi anun yoldaşlarıydı; Dünü gündüz bilə haldaşlarıydı* və s. Aparılan tədqiqatlardan aydın olur ki, *varmaq, qılmaq, bulmaq, suç, urmaq, kendü, qamu, dün, yazı, kişi, ar, aran, ög, us, altun, asan, son uc, tanrı, duş* və s. arxaizmlər bu abidənin dilində işləkdir.

XIV əsr ana dilində yüksək sənət nümunələri yaratmış Nəsimi yaradıcılığına nəzər yetirək. Nəsimi Azərbaycan dilimi əsrinin qabaqcıl fikirlərini ifadə edən bir dil səviyyəsinə qaldırmışdır. O, dilimizi yüksək ideallar uğrunda mübarizə dilinə, təbliğat və təşviqat dilinə çevirmişdir, öz tənqidi ilə dilimizin çərçivəsini xeyli genişləndirmişdir. Nəsiminin şeirləri fəlsəfi, dini-fəlsəfi, ictimai-siyasi terminlərlə zəngindir. Məsələn: *əşya, ikilik, sənəyyat, ənalhəq, laməkan, həcc, zat* və s. terminlər diqqəti cəlb edir. Müasir Azərbaycan dilində eynilə işlənən ümumişlək sözlər Nəsimi əsərlərində Azərbaycan sözlərinin əksəriyyətini təşkil edir. Şairin əsərlərində aktiv sözlər halında işlənən əsl Azərbaycan sözlərinin bir qismi artıq arxaik sözlər kimi unudulmuş – ölü sözlər sırasına daxil olmuşdur.

*Tamuyu bil ki, neçün oldu yeddi
Səkkiz oldu qamusu-uçmağın
Ənbiyanın sirrini bilməz davar.
Ey sözün doğru, hədisin cümlə çin*

*Kim ki sevdəsindən old sayru şəhlə gözləri
Qanı əsrüklərin cəmində bir heyşyar (7, 385 s)*

Verilmiş parçada *tamu* cəhənnəm, *uçmaq* cənnət, *davar* qaramal, *çin* doğru, *sayru* xəstə, *əsrük* sərxoş mənalarındadır və ölü sözlər sırasına daxil olan leksikadır.

Orta əsrlər şairlərimizin dilində işlədilən *hərbi* terminlər öz həqiqi mənasında yox, poetik fikrin ifadə vasitəsi kimi özünü göstərir. Məsələn, araşdırdığımız *Nəsiminin* və *Xətəinin* dilində rast gəldiyimiz hərbi terminlərin əksəriyyətində savaşa, döyüşlə bağlı mənə çaları müşahidə edilməmiş, onun yerində şairin poetik fikirlərini çatdırmaq niyyəti durmuşdur. Böyük şair Nəsimi bədii-fəlsəfi təfəkkürün ən incə çalarlarını ifadə etmək üçün dilin bütün imkanlarından bacarıqla istifadə etmişdir.

*Kiprünün oqına, qaşın yayına,
Aşiqin sinəsin sipər dedilər. (7, 238)*

Nəsiminin şeirlərində müxtəlif məzmunlu hərbi terminlər poetik səciyyə daşıyır, obrazlı fikrin ifadəsi xidmət edir. Bu parçada da *oq* sözü *kirpik* mənasında, *yay* sözü *qaş* mənasında metaforik vasitə kimi işlədilir. Həmçinin şairin əsərlərinin dilində *oq* (*ox*), *çavuş* (bələdçi, xidmətçi), *çəri* (qoşun, ordu), *xəncər*, *qalxan*, *qılıç*, *yağma* (talan, yağmalamaq) və s. türk mənşəli hərbi terminlərlə yanaşı, *xeyl* (süvari dəstəsi), *sipəh//sipah* (qoşun, ordu), *pasipan* (gözetçi, keşikçi), *ləşkər* (ordu, qoşun), *rütbət* (rütbə, dərəcə), *qövs* (yay, kaman) və s. alınma hərbi terminlər də işlədilir. Lakin bu hərbi terminlərin əksəriyyəti, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, poetik fikrin ifadəsinə xidmət etməklə obrazlılıq yaradır. Bunların heç biri savaşa, döyüş mənası ifadə etmir.

Digər nümunəyə nəzər salaq:

*Ol ikisi bir anədən doğdular,
Atə-anə bir qərindaş oldular.
Eşit imdi qalanının adını
Kim, bulamın sən bu sözün dadını. (4, 131)*

Ol sözü orta əsrlərdə işlənməsinə görə fərqlənir. Əvvəla, bu hazırda işlətdiyimiz **o** əvəzliyidir. Məlumdur ki, **o** əvəzliyi həm şəxs, həm də işarə əvəzliyidir. Bu əsrlərdə olan əsərlərə baxsaq, ta ki, XVIII əsrə qədər bu əvəzlik “l” samiti ilə birləşmiş formalarda yazılışı müşahidə edilir. Mustafa Zəririn “Yusif və Züleyxa” əsərindən göstərdiyimiz nümunədə **ol** əvəzliyi işarə əvəzliyidir. Burada verilmiş **atə** və **anə** sözləri isə fonetik dəyişikliyə uğramışdır. **Qərindaş** sözü bu gün dilimizdə **qardaş** formasında işlənməkdədir. Nitq hissəsi olaraq isimdir. Fonetik arxaizm fonduna daxil olan bu söz iki leksik vahiddən ibarətdir. Məlum olduğu üzrə bədən üzvləri ilə bağlı sözlər millidir. Bu sözün tərkibində olan **qərin** sözü fonetik dəyişikliyə məruz qalmış ekvivalentidir. **Daş** sözü isə müasir dildəki bərk cisim mənasından başqa, **bərkləşmiş, eyni tərkibli** mənasını verir. Yəni bu söz eyni qarından olan anlamındadır. Müasir dilimizdə isə quruluşuna görə sadə sözdür. Görünür ki, XIII əsrdə **qərindaş, qarındaş** variasiyalarda işlənmiş, əsrlər ərzində isə **qardaş** formasına çevrilmişdir.

Verilmiş hissədə işlənən **imdi** sözünün müasir dildə işlənən forması **indi** şəklidir. Tərkibinə görə sadə olan bu sözdə də həmin əsrin dil ahəngliyinə uyğun olaraq fonetik dəyişiklik özünü göstərir. Müasir dildə sözün ikinci samiti olan **n** samitini XIII əsrdə müşahidə etdiyimiz kimi **m** samiti ilə əvəzləndiyini görürük. Həmin xüsusiyyətə orta əsrlərdə digər nümunələrdə də rast gəlinir. Söz semantik olaraq zaman mənası bildirən sözdür və zərfdir.

Kim sözü isə **ki** bağlayıcısının fonetik olaraq dəyişilmiş formasıdır. **Ki** bağlayıcısı müasir dilçiliyimizdə tabelilik bağlayıcısının aydınlaşdırma qrammatik mənə növünə aiddir. Məlumdur ki, aydınlaşdırma bağlayıcısı tabeli mürəkkəb cümlənin baş cümləsində işlənir, budaq cümləni baş cümləyə bağlamağa xidmət edir və özündən sonra vergül işarəsi tələb edir.

Dilimizin tarixini, xüsusən leksik tərkibini araşdırmaq üçün klassik yazıçıların əsərlərinin dilinin əhəmiyyəti böyükdür. Məhz bu cəhətdən Azərbaycan ədəbi dilinin tariximizdə özünəməxsus yeri olan Xətəinin söz ehtiyatının tarixi dəyişikliyinə nəzər saldıqda qədim sözlər məsələsi diqqəti cəlb edir.

Xətəi dilinin lüğət tərkibinin bir qismi qədim Azərbaycan sözləridir. Təbii ki, bu sözlər öz dövrünə görə işlək olmuşdur, sonralar isə arxaıkləşmişdir, ya da bir hissəsi hələ də dialekt və şivələrdə öz izini saxlamışdır. Bu cür sözlərin araşdırılması ədəbi dilin həmin dövrdə dil və üslub xüsusiyyətlərini öyrənməyə müəyyən dərəcədə köməklik edə bilər. Xətəi dilindəki qədim Azərbaycan sözləri özündən əvvəlki və sonrakı qədim abidələrdə, bir sıra türkdilli mənbələrdə özünü göstərir.

Məsturələrin açıb niqabın.
Əldən Sənəmin qapan *kitabın*.

Yırtdı əlindən alıb *kitabın*,
Saydı üzünə uyubi varın. (4, 281)

Verilmiş nümunə "Dəhnamə" poemasında yer alan "Məşuqənin Səbanı danlaması" adlı hissədənir. Şah İsmayıl Xətəi yaradıcılığına aid olan bu poema, doğrudan da, sənətkarlıq keyfiyyətinə görə klassik poeziyamızın şah əsərlərindəndir. Nümunədə işlənmiş *kitab* sözü məktub mənasındadır. Sözlün məktub mənası arxaıkləşmişdir.

Füzuli əsərlərinin leksik tərkibi çoxcəhətli və rəngarəngdir. Azərbaycan türk "Divan"ının zəngin lüğət xəzinəsi Füzuli yaradıcılığının başlıca amillərdir. "Divan"ının leksik tərkibi çoxcəhətli və rəngarəngdir, söz xəzinəsindəki bir sıra sözlər qədim abidələrin dilində mövcud olduğu kimi onların bir qisminə bu gün də təsadüf olunur, bəziləri isə tam arxaıkləşmişdir.

Şərilən gər tutsalar əsrük sözinə etibar,
Qanıma vergay *danuqluq* iki əyyarın sənin. (7, 351)

Danuqluq-şahidlik. Qəzəlin ikinci misrasında *danuq* kökünə isim düzəldən *-luq* şəkilçisi artırılmaqla isimdən mücərrəd isim düzəlmişdir. Füzulinin işlətdiyi *danuq* fonetik variantı isə bu gün tam arxaıkləşmişdir. *Danuq* sözünün "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının dilində *"tanuq"* fonetik variantda, Nəsiminin dilində isə bu söz *"tanıq"* fonetik variantda işlənmişdir:

Mən vücudi-mütləqəm, mütləq derəm,
Haq *tanıq*dur sözümə kim, haq derəm. (7, 238)

Arxaizmlərin axtarılıb tapılması dilin lüğət tərkibində əsaslı dəyişməyə səbəb olan alınmaların dilə gəlmə dövrü haqqında da müəyyən qənaətə gəlməyə imkan verir.

Nəticə

Qeyd olunmuş nümunələrdə müasir Azərbaycan dili ilə müqayisədə bir sıra fonetik, leksik arxaıkləşmənin izlərini müşahidə etdik. Məlum oldu ki, arxaizmlər aktiv fonddan çıxsada, bu və ya digər şəkildə növbəti əsrlərdə, hətta müasir dövrümüzdə də müəyyən fonetik, leksik-semantik dəyişikliyə uğrayaraq işlənir, ədəbi dilin leksikasında çıxsada, bir müddət dialekt və şivələrimizdə saxlanmışdır. Tədqiqatçılar dilin təşəkkül və ondan əvvəlki dövrlərində onun leksik fondunda olan vahidləri başqa dillərə aid mənbələrdən, dialektlərdən axtarıb tapmağın mümkünlüyünü göstərirlər. Bu dövrlərə aid *alp*, *aruğ*, *qut*,

ark, us, taymaq, ozan, xatun, tarxan və s. sözləri qeyd edilir. Diaxronik aspektdə aparılmış tədqiqatlar dildəki vahidlərin inkişafı, lüğət fondunun passivləşməsi, müasir dillə müqayisəli şəkildə bu prosesin səbəbləri haqqında daha dolğun məlumatı imkan yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Adilov M. Azərbaycan dilinin semasiologiyası. Dərslük. Bakı: Elm, 2019. 303 s.
2. Bayramov A., Məhərrəmov Z., İsgəndərzadə M. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Bakı: Ulu, 2015. 236 s.
3. Cəfərov S. Müasir Azərbaycan dili, I cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 191 s.
4. Hacıyev T. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. I hissə. Bakı: Elm, 2012, 476 s.
5. Həsənov H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. Bakı: Nurlan, 2005, 452 s.
6. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı: Nurlan, 2008, 442 s.
7. Xudiyev N. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 686 s.
8. Qurbanov A. Müasir Azərbaycan dili, I c., Bakı: CBS, 2010, 436 s.
9. Qurbanov A. Azərbaycan onomologiyasının əsasları, II c., Türkiyə: İrmak, 2019, 432 s.
10. Mustafayeva, Q. Azərbaycan dilinin üslubiyyəti. Bakı: Elm, 2010, 384 s.

Резюме

Равана Гасымова

Стилистические возможности архаизмов

Как известно, язык – это социальное явление. Он живет и развивается вместе с сообществом. По мере развития языка его лексический состав обогащается, лексический состав может быть как активным, так и пассивным. От борьбы старины и новизны в пассивном фонде остаются архаизмы и историзмы.

В азербайджанском языке много источников архаизмов. Наше исследование находится даже в веках благодаря архаизмам. Каждый из источников содержит широкий спектр языкового материала, который мы называем современной языковой архаикой. Необходимость исследования этих источников в широком аспекте, играющих незаменимую роль для изучения азербайджанского языка, сегодня остается проблемой перед азербайджанской лингвистической наукой со своей актуальностью.

В 13-14 веках в Азербайджане выросли поэты, ученые, философы, архитекторы и другие деятели. Также известно, что в этот период азербайджанский язык занял определенную позицию в качестве учебного пособия в медресе городов Азербайджана.

Литературный язык имеет общепринятые нормы, стиль определяет способы использования других областей языкознания с точки зрения целесообразности. Опираясь на выводы нашего исследования, можно сказать, что архаизмы встречаются в научных и художественных стилях средневековья. Это основано на том, что языковая среда была стилистически ограничена для того периода. Также все архаичные слова являются оригинальными, и каждое слово рано или поздно может быть стилизовано в той или иной степени. Все пласты лексического состава нашего языка можно найти в средневековье. Из приведенных примеров также видно, что в этих текстах обнаруживаются фонетические и лексические изменения архаизмов по сравнению с современным языком, очевидны лексико-лексические различия.

Ключевые слова: *стиль, стилистика, лексика, архаизм, историзмы, средний век, словарный состав, литературный язык, стилистические оттенки*

Summary

Revane Qasimova

Stylistic Possibilities of Archaisms

As you know, language is a social phenomenon. It lives and develops with the community. As the language develops, its lexical composition is enriched, the lexical composition can be both active and passive.

From the struggle of antiquity and newness in passive fondesche, archaisms and historicisms.

There are many sources of archaisms in the Azerbaijani language. Our research is even centuries old thanks to archaisms. Each of the sources contains a wide range of linguistic material, which we call modern linguistic archaic. The need to study these sources in a broad aspect, which play an indispensable role for the study of the Azerbaijani language, today remains a problem for Azerbaijani linguistic science with its relevance.

Poets, scientists, philosophers, architects and other figures grew up in Azerbaijan in the 13-14 centuries. It is also known that during this period the Azerbaijani language took a certain position as a teaching aid in the madrasas of the cities of Azerbaijan.

The literary language has generally accepted norms, the style determines the ways of using other areas of linguistics in terms of expediency. Based on the findings of our study, we can say that archaisms are found in the scientific and artistic styles of the Middle Ages. This is based on the fact that the language environment was stylistically limited for that period. Also, all archaic words are original, and sooner or later each word can be stylized to one degree or another. All layers of the lexical composition of our language can be found in the Middle Ages. From the above examples it is also clear that in these texts phonetic and lexical changes of archaisms are found in comparison with the modern language, lexical and lexical differences are obvious.

Key words: *style, stylistics, vocabulary, archaisms, historicism, middle-age century, vocabulary composition, literary language, stylistic shades*

Redaksiya heyətinin üzvü s.e.d., prof. Məmmədov Hikmət Baba oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.